

«Նոր ժամանակի կրթություն» ՀԿ

**ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ
ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑ
ԱՎԱՐՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ
ԱՇԽԱՏԱՆՔ**

Հետազոտության թեման՝

Առարկան՝

Հետազոտող ուսուցիչ՝

Ուսումնական հաստատություն՝

ԽՈՍՔԱՅԻՆ ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒՄ

Դասվար

Լուսիկ Վլադիմիրի Եպիսկոպոսյան

« Արժվյանի Ն.Վանյանի անվան համր 5

հիմնական դպրոց» ՊՈԱԿ

Երևան 2023

Ներածություն

«Երկխոսությունը, կենդանի շփումը, լեզվական հաղորդակցությունը, կրտսեր աշակերտների կյանքում գեղագիտությանը ապավինելը պետք է ուսուցչի համար լինի այն կրթական հիմքը, որի վրա կգարգանա երեխան: Մայրենի լեզվի և ընթերցանության ընթացքում դպրոցականների հաղորդակցական հմտությունների վրա աշխատանքի հիմնական բնութագիրը հաղորդակցման միջոցով հաղորդակցվել սովորելն է»:¹

Հետազոտության խնդրի արդիականությունը: Գիտելիքների նորացման անընդհատ աճող տեմպերը հանգեցնում են շարունակական կրթության: Դպրոցական տարիքի երեխաների խոսքի կարողությունների զարգացումը սոցիալական հարաբերությունների զարգացման ներկա փուլում կարևորագույն խնդիրներից է: Երեխաների տարիքային կատեգորիան պատահական չի ընտրվել: Երեխայի կյանքում հաջորդ փուլը դեռահասությունն է, երբ հաղորդակցման հմտությունները գերիշխող գործոններից են: Տարրական դպրոցական տարիքում հաղորդակցական մշակույթի տարրերին տիրապետելը թույլ կտա երեխաներին ավելի հաջող իրացնել իրենց ներուժը:

Այս աշխատանքի նպատակն է՝ մշակել և կատարելագործել վարժանքների համակարգ՝ մայրենի լեզվի և ընթերցանության ընթացքում դպրոցականների հաղորդակցական հմտությունների զարգացման համար:

Ուսումնասիրության առարկան դպրոցականների խոսքի իրավասության ձևավորումն է:

Հետազոտության առարկան մայրենի լեզվի դասաժամերին դպրոցականների խոսքի կոմպետենտության ձևավորումն է:

Վարկած. եթե դասարանում ձևավորենք խոսքի իրավասություն, ապա աշակերտները կբարձրացնեն խոսքի հմտությունների ձևավորման մակարդակը, ստեղծագործական կարողությունների մակարդակը, թեմայի վերաբերյալ

---

¹ Синицин В.А. Коммуникативный подход к обучению родному языку – возможный путь к совершенствованию речевой культуры и развитию творческих способностей учащихся сельской школы. // Нач. шк. – 1998. - № 8, с. 62

գիտելիքների մակարդակը, մտածողության զարգացման մակարդակը և առարկայի նկատմամբ վերաբերմունքի փոփոխությունը:

Ելնելով նպատակից, հաշվի առնելով ուսումնասիրության առարկայի առանձնահատկությունները, դրա ընթացքում լուծվել են հետևյալ խնդիրները.

1. գիտնականների աշխատություններում սահմանել ուսումնասիրվող խնդրի զարգացման աստիճանը, ամփոփել կուտակված նյութը և տալ նրան մեթոդաբանական մեկնաբանություն.
2. բացահայտել դպրոցականների խոսքի իրավասության ձևավորման սկզբունքներն ու մեթոդները.
3. իրականացնել փորձարարական աշխատանք:

Ուսումնասիրության նպատակին հասնելու և առաջադրանքները լուծելու համար օգտագործվել է մեթոդների մի շարք. մանկավարժական փորձի ընդհանրացում, հարցադրում, դիտարկում, զրույց, մանկավարժական փորձ, փորձարարական տվյալների քանակական և որակական մշակում, արդյունքների գրաֆիկական ներկայացում:

1. Խոսքի հաղորդակցություն

Բանավոր հաղորդակցությունը մարդկային հաղորդակցության ամենահետազոտված տեսակն է: Բացի այդ, սա միտք փոխանցելու ամենաունիվերսալ միջոցն է: Հաղորդակցության խոսքի կողմն ունի բարդ բազմաշերտ կառուցվածք (հնչյունի դիֆերենցիալ հատկանիշից մինչև տեքստ և ինտերտեքստ) և հայտնվում է ոճական տարբեր տեսակների մեջ (տարբեր ոճեր և ժանրեր, խոսակցական և գրական լեզու, բարբառներ և սոցիոլեկտներ և այլն): Խոսելով ուրիշների հետ՝ մենք ընտրում ենք բանավոր և ոչ բանավոր հաղորդակցության հնարավոր միջոցների լայն ցուցակից (ժամանակակից լեզվաբանության մեջ երբեմն ասում են՝ դաշտեր) այն միջոցները, որոնք մեզ ամենահարմարն են թվում տվյալ իրավիճակում մեր մտքերն արտահայտելու համար: Այս գործընթացը և՛ անվերջ է, և՛ անսահման բազմազան: Հաղորդակցման տեսության տեսանկյունից խոսքը ներառված է մեկ հաղորդակցական գործողության մեջ և ցուցադրում է հետևյալ հատկությունները.

- խոսքը հաղորդակցական մշակույթի և ընդհանրապես մշակույթի մի մասն է,
- խոսքը նպաստում է հաղորդակցվողի սոցիալական դերի (սոցիալական ինքնության) ձևավորմանը,
- խոսքի օգնությամբ իրականացվում է հաղորդակիցների փոխադարձ սոցիալական ճանաչում,
- սոցիալական իմաստները ստեղծվում են խոսքային հաղորդակցության մեջ:

Լեզվական հաղորդակցությունն ունի մի շարք անվանումներ՝ խոսքային հաղորդակցություն, բանավոր հաղորդակցություն, խոսքային գործունեություն, խոսք: Հաղորդակցման գործընթացում լեզվական միավորների (այսինքն՝ մորֆեմներ, բառեր և բառակապակցություններ) համակցման արդյունք, որոնք բնութագրվում են իրենց կառուցվածքների կայունությամբ:²

Խոսք բառը բավականին երկիմաստ է: Այլ կերպ ասած, խոսքային ակտը կարող է դիտվել որպես մի կողմից խոսքի արտադրության և դրա բանավոր կամ գրավոր

---

² Комлев Н. Г. Слово в речи: аспекты языка. - М.: Дело, 2000. - с 9.

փոխանցման գործողության միասնություն, ի կ մյուս կողմից՝ այս արտահայտության ընկալման և ըմբռնման ակտի: Խոսք բառը կարող է ծառայել որպես լեզվի լինելիության ձևի, նրա գոյության ձևի (ռեժիմի) անվանում:³

Խոսքի ակտերի դասակարգումը հիմնված է, առաջին հերթին, դրանցում ներդրված բանախոսի հաղորդակցական մտադրությունների վրա: Ըստ Ջոն Սիրլի՝ դրանք այսպես կոչված իրկյուցիոն (ոչ խոսքային, ավելի ճիշտ՝ ներխոսական) ֆունկցիաներն ու ուժերն են:

Խոսքը հանդես է գալիս որպես խոսքի հաղորդակցման միավոր, կարող է ունենալ հետևյալ ձևերը՝ դա կարող է լինել գրույց, վեճ և նույնիսկ դասախոսություն:⁴

Ժամանակակից դպրոցում դասավանդման խոսքի մոտեցումը միշտ նոր խնդիրներ է դնում ուսուցիչների համար՝ կապված ուսման մեջ կյանքի հետ կապի խորացման, մայրենիի և ընթերցանության միջոցով զարգացման և ուսուցման խնդիրների զարգացման հետ: Բանավոր և գրավոր խոսքի զարգացման մեթոդաբանությունը հակված է չսահմանափակվել ընթացիկ Ծրագրում ձևակերպված երեք ուղղություններով, այլ փնտրել դպրոցականների ակտիվ խոսքի պրակտիկան բառապաշարով, ոճական տարբերակված քերականական կառուցվածքներով, մոդելներով հարստացնելու նոր ուղիներ: Եվ այս որոնումներում ավելի ու ավելի մեծ ուշադրություն է դարձվում խոսքի այնպիսի գործառույթի վրա, ինչպիսին է հաղորդակցման գործառույթը կամ խոսքային հաղորդակցությունը:

Մայրենի լեզվի ուսուցման հաղորդակցական առումով պետք է նշել հետևյալը: Դպրոցն իր պատմության ընթացքում մեծ ուշադրություն է դարձրել մայրենի լեզվի հաղորդակցական ֆունկցիային, որն արտահայտվել է ինչպես տեսական նյութի ընտրության, այնպես էլ մեթոդական առաջարկություններում. լեզվական կոնստրուկցիաները սեփական լեզվով օգտագործելու գործնական հմտություններ զարգացնել, որպեսզի աշակերտներն որոշ տեղեկություններ ստանան խոսքի վարքագծի ազգային և մշակութային առանձնահատկությունների, դրա ավանդույթների մասին, որոնք արտացոլված են ժողովրդական պոեզիայում և հայ գրողների ստեղծագործություններում, սոցիալական գործառույթի մասին և այլն: Այս տարիքը բնորոշ է, ինչպես Լ.Ս. Վիգոտսկին է նշում, որ «երեխայի մեջ ձևավորվի

³ Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии. - М.: Знание, 1999. - 23.

⁴ Кодухов В. И. Общее языкознание. М.: Русский язык, - 1994. - с 45.

որպես առաջատար ուսուցողական գործունեություն, որում տեղի է ունենում գիտական գիտելիքների տեսքով ներկայացված մարդկային փորձի յուրացում»:⁵ Ուսումնական գործունեության շրջանակներում ձևավորվում են հոգեբանական նորագոյացություններ, որոնք բնութագրում են կրտսեր դպրոցականների զարգացման կարևորագույն նվաճումները և հանդիսանում են այն հիմքը, որն ապահովում է զարգացումը հաջորդ տարիքային փուլում:

Լ. Ս. Վիգոտսկին նշում է, որ տարրական դպրոցական տարիքում «իրականացվում է երեխայի հարաբերությունների վերակառուցում մարդկանց հետ, քանի որ կրթական գործունեության սկիզբը նոր ձևով որոշում է երեխայի հարաբերությունները մեծահասակների և հասակակիցների հետ: Իրականում սոցիալական հարաբերությունների երկու ոլորտ կա՝ «երեխա - մեծահասակ» և «երեխա - երեխաներ»: Այս ոլորտները փոխազդում են միմյանց հետ»:⁶

Կարևոր է նաև, որ «դպրոցը երեխային նոր պահանջներ ներկայացնի խոսքի զարգացման հետ կապված». դասին պատասխանելիս խոսքը պետք է լինի գրագետ, հակիրճ, մտքով պարզ, արտահայտիչ:⁷ Դպրոցում է այս կամ այն իրավիճակում (օրինակ՝ ինչ պետք է ասել՝ «շնորհակալություն», «խնդրում եմ, ասա», «հարց տամ» և այլն), երեխան ստիպված է պատասխանատվություն ստանձնել իր խոսքի համար և ճիշտ կազմակերպել այն՝ ուսուցչի և այլ աշակերտների հետ հարաբերություններ հաստատելու համար:

Դպրոց ընդունված երեխան, ըստ Ա.Ա. Լեոնտևի, «ավտոմատ կերպով բոլորովին նոր տեղ է գրավում մարդկային հարաբերությունների համակարգում. նա ունի մշտական պարտականություններ՝ կապված կրթական գործունեության հետ: Հարազատները, մեծերը, ուսուցիչը, նույնիսկ անձանոթները երեխայի հետ շփվում են ոչ միայն որպես եզակի անձնավորություն, այլև որպես մարդ, ով իր վրա է վերցրել սովորելու պարտավորությունը (կամավոր, թե հարկադրված), ինչպես իր տարիքի բոլոր երեխաները»:⁸

⁵ Выготский, Л. С. Мышление и речь [Текст] / Л.С. Выготский / Собр. соч.: В 6т. – М. : Просвещение, 1984. – Т. 129

⁶ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 130

⁷ Шипицына, Л. М. Азбука общения: развитие личности ребенка, навыков общения со взрослыми и сверстниками [Текст] / Л. М. Шипицына. – СПб. : Речь, 2011.12

⁸ Леонтьев, А. А. Язык, речь, речевая деятельность [Текст] / А. А. Леонтьев. – М.: Кранд, 2010. –85

Տարրական դպրոցական տարիքում երեխաների հաղորդակցման հմտություններն ու կարողությունները զարգանում են նրանց համար սոցիալական նոր իրավիճակում՝ հատուկ մեծահասակների կողմից կազմակերպված կրթական գործունեությունում:⁹ Երեխան դպրոցում գտնվելու առաջին օրերից ընդգրկվում է դասընկերների և ուսուցիչների հետ միջանձնային փոխհարաբերությունների գործընթացում: Ամբողջ տարրական դպրոցական տարիքում այս փոխազդեցությունն ունի զարգացման որոշակի դինամիկա և օրինաչափություններ: Կրտսեր դպրոցականներն այս կամ այն չափով, արդեն տիրապետում է այնպիսի հաղորդակցական հատկությունների, ինչպիսիք են մարդամոտությունը, անկախությունը, կազմակերպչական հմտությունները, քաղաքավարությունը: Այս տարիքում «հաղորդակցական և խոսքի հմտությունների փոխհարաբերությունն օգնում է հաղորդակցության զարգացմանը, լեզվի և խոսքի երևույթների իրազեկմանը, սոցիալական փորձի յուրացմանը, երեխաների ստեղծագործական կարողությունների զարգացմանը»:¹⁰

Հարկավոր է նաև հաշվի առնել այն հանգամանքը, որ մտնելով մեծերի աշխարհ՝ կրտսեր դպրոցականները սկսում են ավելի շատ շփվել հասարակության հետ: Նրանք պետք է դիմեն անձանոթ մարդկանց օգնության, առաջարկությունների, խորհուրդների, իրենց անհրաժեշտ տեղեկատվությունը ստանալու համար: Չնայած սա հաղորդակցման մակերեսային մակարդակ է, այն պահանջում է, որ կրտսեր դպրոցականն ունենա խոսքի հաղորդակցման մշակույթի հմտություններ և կարողություններ.

- իրենց մտքերը ճշգրիտ և հստակ արտահայտելու ունակություն.
- ճիշտ խոսելու, հայերեն գրական լեզվի նորմերին համապատասխանելու ունակություն.
- խոսքի էթիկետի բանաձևեր օգտագործելու, քաղաքավարի խոսելու ունակություն.
- խոսքի ինտոնացիոն արտահայտչականության միջոցները օգտագործելու ունակություն:

⁹ Шевцова, Н. Г. Организация внеурочной деятельности в начальной школе. Сборник программ [Текст]: Методическое пособие. ФГОС НОО. – М.: Планета, 2015. 8

¹⁰ Подласый, И. П. Педагогика : 100 вопросов – 100 ответов [Текст] / И. П. Подласый. – М.: ВЛАДОС-пресс, 2014. 3

2. 1Կրտսեր դպրոցականների հաղորդակցման հմտությունների զարգացման համար վարժությունների համակարգ

Այս համակարգը մշակվել է մայրենիի և ընթերցանության միասնական դասընթացի հայեցակարգի շրջանակներում՝ կրտսեր դպրոցականների համար գործունեության վրա հիմնված համակարգային-հաղորդակցական հիմունքներով:

Առաջին պլան է մղվում մայրենի լեզուն ազատ, հաղորդակցական հիմնավորված օգտագործելու հմտությունների ձևավորումն ու կատարելագործումը տարբեր ոլորտներում, ձևերում, խոսքի ժանրերում արտահայտություններ ընկալելիս (լսել, կարդալ) և ստեղծելիս (խոսել, գրել): Միևնույն ժամանակ, լեզվի մասին գիտելիքները դիտվում են ոչ թե որպես ուսուցման նպատակ, այլ որպես միջոց, գործիք խոսքի գործնականում լեզուն օգտագործելու ունակության վրա գիտակցված աշխատանքի համար:

Մայրենիի և ընթերցանության հաղորդակցական ուղղվածության դասընթացում հստակորեն ի հայտ է գալիս առարկաների կրթական ուժը. երեխաները սովորում են խոսքի վարքագծի, հաղորդակցության, մայրենի լեզվով հաղորդակցվելու մշակույթը որպես ակտիվ միջոց: Դրան համապատասխան՝ առաջարկում են վարժությունների համակարգ, որը նպաստում է մայրենիի և ընթերցանության սկզբնական դասընթացում հաղորդակցման հմտությունների վրա աշխատանքին:

Յուրաքանչյուր դասի ժամանակ անհրաժեշտ է անցկացնել խոսքի վարժություններ, քանի որ հնչող խոսքի ծավալը, հստակությունը և արտահայտիչությունը կախված են խոսքի շնչառությունից: Ուստի անհրաժեշտ է երեխաներին սովորեցնել վերահսկել իրենց խոսքի շնչառությունը: Վարժությունների ժամանակ մենք ներառում ենք ձևի վարժություններ՝ «Մումը փչիր», «Թևից փչիր բմբուլը», «Բզեզ (մեղու, մոծակ, թռչիր, և այլն) թռավ մեզ մոտ», «Մի շնչով ասա...» և այլն: Նաև յուրաքանչյուր դասին մենք աշխատում ենք շուտասելուկների և ասացվածքների վրա, ինչը նպաստում է խոսքի բառապաշարի և հստակ արտասանության զարգացմանը, ինչպես նաև օգնում է ուսանողներին վերլուծել և գնահատել սեփական խոսքը: Ամենից շատ աշակերտներին դուր է գալիս «Կազմի՛ր քո շուտասելուկները» վարժությունը: Երբ երեխաներն առաջին անգամ են լսում այս բառը, նրանք միշտ փորձում են ինքնուրույն բացատրել դրա իմաստը: Պարզվում է՝

հեշտ չէ, դրա մեջ երկու բառ է թաքնված՝ շուտ և խոսիր: Խմբակային աշխատանքի արդյունքում շատերի մոտ ցանկություն է առաջանում ստեղծել սեփական լեզվի պտույտներ, որոնք շատ բազմազան են ստացվել:

Բառեր գտնելը, որտեղ հնչում է այս կամ այն ձայնը կամ վանկը, մի բան է, բայց վանկով մաքուր արտահայտություն կազմելն ավելի հետաքրքիր է, թեև դժվար: Երեխաները սովորում են ձայնի ճիշտ արտասանությանը, ներառյալ բառերի և նախադասությունների այլ հնչյունների հետ համատեղ: Միևնույն ժամանակ ընտրվում է այնպիսի նյութ, որը, բացի լավ թարգմանություն զարգացնելուց, ապահովում է գրական արտասանության և շեշտադրման նորմերի յուրացում: Այդպիսի նյութ են խաղերը:

Օրինակ, «Ասա ինձ մի բառ» խաղը.

Սկյուռը թաքնվեց խոռոչի մեջ

Այն և՛ չոր է, և՛ ... (տաք):

Ինչպես նաև «Ճիշտ արտասանիր» վարժությունները:

Նման վարժությունների արդյունքում երեխաները սովորում են գրական արտասանության նորմերը, իսկ ավելի ուշ մյուս դասերին՝ ընդմիջումներին, ուղղում էին սովորողների սխալները:

Լեզվի պտույտի վրա աշխատելը, ինչպես կրկնօրինակները երկխոսության մեջ. բանախոսը հարցնում է, կասկածում է, հաստատում է, իսկ ունկնդիրը, հասկանալով զրուցակցի դիտողության նպատակն ու ինտոնացիան, պատասխանում է նրան, համապատասխանաբար հաստատում, հեռացնում է զրուցակցի բոլոր վախերը, համաձայնում կամ նաև կասկածում: Նպաստում է հաղորդակցման պայմաններում նավարկելու ունակության վրա աշխատելուն, խոսքը գնահատելու իր հատկություններով, ինչպիսիք են ձայնի երանգը, բարձրությունը, տեմպը:

«Խոսքի հաղորդակցություն» և «Լեզուն որպես հաղորդակցման միջոց» բաժինների թեմաները բացահայտող դասերին օգտագործվել են հետևյալ վարժությունները.

1. Նախադասությունները առանձնացնելու ունակության վարժություններ. Օրինակ՝ աշակերտներին տրվեց հետևյալ առաջադրանքը. Կարդացեք. Ընդգծի՛ր

յուրաքանչյուր նախադասություն քո ձայնով: Քանի՞ նախադասություն կա: Անվանեք նրանց:

Չանգը հնչեց, աշակերտները մտան դասարան, ուսուցիչը սկսեց դասը

Այս վարժությունն օգնում է աշակերտներին լուծել քերականական խնդիր, այն է՝ աշակերտները հիշում են նախադասություն գրելու կանոնը (Նախադասությունը մեծատառով է, իսկ վերջում՝ վերջակետ): Այս վարժությունը նպաստում է այնպիսի հմտությունների վրա աշխատելուն, ինչպիսիք են՝ մտածելու, ձեր հայտարարությունը պլանավորելու, ձեր խոսքը գրավոր ճիշտ և գրագետ ձևակերպելու կարողությունը: Այս նույն հմտությունները կարելի է ձևավորել և զարգացնել հետևյալ վարժության օգնությամբ.

2. Աշխատեք դեֆորմացված տեքստի վրա: Առաջադրանք. Կարդացեք. Դա արդյո՞ք տեքստ է: Դրեք նախադասությունները, որպեսզի պատմություն կազմեք: Վերնագրեք այն: Հիշեք նախադասություն գրելու կանոնը և գրեք պատմությունը:

Նա դպրոցում փայլում էր լույսերով, այնտեղ տոնածառ էր, երեխաները խաղում էին և երգում խաղալիքներ տոնածառի վրա:

Գրեթե բոլոր աշակերտների մոտ ստացվեց հետևյալը.

Տոնածառ.

Դպրոցում տոնածառ կար: Նա փայլեց լույսերով:

Տոնածառի վրա խաղալիքներ կային: Երեխաները նվագեցին և երգեցին:

Այս վարժությունը նպաստում է նաև մտքերի արտահայտման զարգացմանը. մտքերը թղթին տալիս դիտեք տեքստում ցանկալի հաջորդականությունը, ճիշտ ընդգծեք տեքստի հիմնական գաղափարը և արտացոլեք այն վերնագրում:

3. Այս հմտությունները համախմբելու համար օգտագործվել են այնպիսի աշխատանքներ, ինչպիսիք են որպես ստեղծագործական պատմություններ գրել հետևյալ թեմաներով. «Իմ սիրելի դպրոցական առարկան», «Անտառը աշնանը», «Աշնանային նվերներ», «Առաջին ձյուն», «Ամենակարևոր օրը իմ կյանքում» և այլն:

Այսպիսով, աշակերտները սովորեցին ճշգրիտ ձևակերպել իրենց մտքերը, ընտրել լեզվական միջոցներ՝ հաշվի առնելով հաղորդակցական առաջադրանքը. պահել բովանդակությունը, կարգը:

Այս ամբողջ աշխատանքն իրականացվել է մայրենիի ընթերցանության դասերին, որտեղ առաջարկվել են հետևյալ վարժությունները.

4. Աշխատեք դեֆորմացված տեքստի վրա՝ օգտագործելով դերանունները:
Առաջադրանք: Պատմություն կազմելու համար փոխի՛ր նախադասությունների հերթականությունը: Վերնագրիդ այն և գրի՛ր՝ փոխարինելով կրկնվող բառերը:

Սերյոժան նապաստակներին բաց թողեց վայրի բնություն: Սերյոժան լավ նապաստակներ ուներ: Սերյեժան նապաստակներին գազար և թրթնջուկ է տվել: Նապաստակները մեծացել են:

5. Աշխատեք դեֆորմացված տեքստի վրա՝ օգտագործելով խոսքի տարբեր մասեր: Առաջադրանք: Կարդացե՛ք՝ լրացնելով բաց թողնված բառերը: Վերնագրե՛ք: Մտածե՛ք պատմության շարունակություն:

Թռչունները թռան _____ շրջաններ: Հացը հանվեց _____-ից:

Փչում է սառը _____: _____ անձրև է գալիս:

Այս տիպի վարժությունները երեխաների մոտ զարգացնում են ուրիշի խոսքի ընկալումը և ուրիշի խոսքի ավելացումը իրենց խոսքին: Նման վարժությունների կատարման ընթացքում աշակերտները ցուցաբերում են ինքնատիրապետում իրենց գործունեության նկատմամբ, կարող են գնահատել սեփական և ուրիշի արտահայտությունը և խմբագրել այն:

Լեզվի պատկերավոր հնարավորությունները բացահայտող դասերին առաջարկվել են հետևյալ վարժությունները:

1. Տեքստերի ժանրը ճանաչելու վարժություն:

Առաջադրանք: Տեքստերից գտե՛ք հանելուկ, ասացվածք, պատմվածք, հեքիաթ, բանաստեղծություն: Բացատրե՛ք ձեր ընտրությունը

- Փոքր գործն ավելի լավ է, քան մեծ անգործությունը:

- Ես ինքս չեմ ուտում, այլ կերակրում եմ մարդկանց:

- Մեղուները թռան դաշտ,

Շշնջացին, բզզացին,

Նստեցին ծաղիկների վրա:

Մենք խաղում ենք, դու քշում ես:

- Աննան տուն եկավ դասերից հետո: Աննան նստեց սեղանի մոտ, գիրք վերցրեց և հեքիաթ կարդաց: Մայրիկը ուրախացավ:

-Տոնաձառը հագնվում է:

Տոնը մոտենում է.

Նոր տարին դարպասի մոտ.

Երեխաներին տոնաձառն է սպասում:

- Կար-չկար մի մարդ կար: Այս մարդը կատու ուներ, միայն այնպիսի կատակասեր, որ աղետ էր բերում: Նա ձանձրացրել է նրան մինչև մահ: Այսպիսով, մարդը մտածեց և մտածեց, վերցրեց կատվին, դրեց տուպրակի մեջ և տարավ անտառ:

Այս տիպի վարժությունները սովորողների մոտ ձևավորում են տարբեր տեքստերում կողմնորոշվելու կարողություն, կոմպոզիցիոն և ինտոնացիոն միջոցների օգնությամբ այդ տեքստերի բովանդակությունը հասկանալու կարողություն: Այս վարժությունները հետագայում օգնում են սովորողներին իրենց ինքնաարտահայտման (տեքստերի) պատրաստման հարցում: Օրինակ՝ մայրենիի դասերին երեխաներն իրենց հանելուկներն են հորինում:

2. Աստիճանաբար սովորողները տիրապետում են չափածոյի ռիթմը զգալու կարողությանը, և դա արդեն իսկ վերափոխման հիմքն է: Ես նրանց առաջարկում եմ նման վարժություն՝ «Վերցրու հանգ» խաղը: Այսպիսով, երեխաները բացահայտում են խոսքի գաղտնիքներից մեկը՝ հանգը: Որոշ ուսանողների հաջողվում է հորինել իրենց առաջին բանաստեղծությունները:

3. Բացի վերը նշվածից, կարող էք ներառել այնպիսի վարժություններ, ինչպիսիք են պատմություններ գրելը:

- Պատմվածք գրելը - պատմություններ հեղինակի կյանքից (ցանկացած թեմա. պատմվածքը գեղարվեստական չէ):

Պատմություն գրելիս՝ զարգանում են այնպիսի հմտություններ, ինչպիսիք են մտքերի ներկայացման հաջորդականությունը պլանավորելու ունակությունը, հաղորդակցման իրավիճակում կողմնորոշվելու ունակությունը, այսինքն. տեղյակ լինել՝ ինչի մասին է լինելու հայտարարությունը, ում է այն ուղղված, ինչ հանգամանքներում, ինչու է այն ստեղծվել (կիսվել ինչ-որ բանով, արտահայտել սեփական զգացմունքները, տեղեկացնել, բացատրել, ազդել զրուցակցի վրա) և այլն:

- Տրված սկզբի և վերջի հիման վրա պատմվածք գրելը:

Այս վարժությունը փոքր-ինչ սահմանափակում է երեխաներին, դնում նրանց որոշակի շրջանակի մեջ: Բայց երեխաները բավականին արագ են սկսում կողմնորոշվել:

Այս վարժությունների խնդիրն է ձևավորել աշակերտների խոսքի վարքագծի մշակույթի հմտությունները հեռախոսագրույցի ընթացքում, ստուգել նրանց, թե ինչպես են նրանք օգտագործում էթիկետի բանաձևերը երկխոսության ընթացքում:

Համալիր վարժություններ (տեսարաններ խաղալ):

3. Աշակերտներին առաջարկվեց նկարագարդումների շարք, որոնցից նրանք պետք է ընտրեին այն, որտեղ գրույցի ընթացքում պահպանվում էին վարքագծի կանոնները, և բարձրաձայնում էին դրանք: Ինչպես նաև առաջարկվում էին տարբեր խոսքային իրավիճակներ, որոնցից անհրաժեշտ էր ընտրել էթիկետի երկխոսություն:

Այս վարժությունների նպատակն է, որ երեխաները սովորեն ճանաչել էթիկետի երկխոսությունը, գնահատել գրուցակիցների խոսքի վարքագիծը, նրանց խոսքային քաղաքավարությունը:

Այս վարժությունների իրականացումը նպաստում է կրտսեր դպրոցականների հաղորդակցական հմտությունների ձևավորմանը մայրենիի և ընթերցանության, ինչպես նաև այլ առարկաների դասընթացում: Որոշ հմտությունների ձևավորումը շարունակվում է գրեթե յուրաքանչյուր դասին. մյուսների ձևավորմանը կարող է նվիրված լինել մի քանի դաս:

Արդյունքում տեսանելի է խոսքի վարժությունների և խոսքի հմտությունների համապատասխանության հստակ համակարգ, և այդ հմտությունները վարժությունների լեզվադիտական նպատակն են:

Կրտսեր դպրոցականների խոսքի զարգացման կենդանի գործընթացի անմիջական դիտարկումների արդյունքում բացահայտվել են ուսուցչի և աշակերտի լեզվաբանական գործունեության հատուկ ձևեր և միջոցներ, ստեղծվել է մեթոդական տեխնիկայի և միջոցների համահունչ համակարգ, որն արդյունավետորեն նպաստում է աշակերտների իրենց գործունեության մեջ խոսքի զարգացմանը:

2.2 Հաղորդակցման խաղեր դասարանում

Դեռևս արդիական է հաղորդակցության դասավանդման արդյունավետ մեթոդների և տեխնիկայի որոնման խնդիրը: Ժամանակակից աշակերտների կրթությունը, դաստիարակությունը, զարգացումը հնարավոր է, եթե գործունեությունը եմոցիոնալ վառ գունավորված լինի: Միայն այն, ինչ առաջացնում է «զգացմունքների փոթորիկ», հավանաբար կարող է օգնել ստեղծելու վառ, օրիգինալ արտահայտություններ, ոչ ստանդարտ լուծում, բացահայտում:

Դպրոցականների բանավոր-խոսքի հմտությունների զարգացմանն ուղղված ավանդական վարժություններն այլևս միշտ չէ, որ օգնում են ուսուցիչներին, թեկուզ և միայն այն պատճառով, որ դրանք անհասցե են: Ըստ աշակերտների՝ ավելի հեշտ է տեքստ ստեղծել, շարադրություն գրել, երբ գիտես, թե ով և ինչ իրավիճակում պետք է ընկալի (կարդա կամ լսի) արտահայտությունը: Այդ իսկ պատճառով խոսքի դասերին ավելի ու ավելի հաճախ (խոսքի և հոետորաբանության զարգացման դասեր) նախապատվությունը տրվում է այսպես կոչված ուսուցման ակտիվ մեթոդներին՝ քննարկումներին, դերախաղերին, սիմուլյացիոն խաղերին: Նրանք թույլ են տալիս սովորողներին ընկղմվել ակտիվ վերահսկվող հաղորդակցության մեջ, որտեղ նրանք ցույց են տալիս իրենց էությունը և կարող են շփվել այլ մարդկանց հետ:

Նման տեխնիկայի շարքում տեղ է հատկացվում հաղորդակցական (հոետորական, իրավիճակային, խոսքային) խաղերին:

Ինչպես ցույց է տալիս փորձը, հաղորդակցական խաղերը խոսքի զարգացման դասերին օգնում են ստեղծել հարմարավետ խոսքի հաղորդակցման մթնոլորտ, խթանել աշակերտների ակտիվ խոսքային-մտածող գործունեությունը:

Խաղի տարբեր սահմանումներ կան: Ուսուցիչ-փիլիսոփայի համար հաղորդակցական խաղը ներառում է ուսուցչի և աշակերտի համատեղ հաղորդակցական գործունեության այնպիսի կազմակերպում, որի ընթացքում միաժամանակ դրսևորվում են դպրոցականների խոսքի վարքագծի առանձնահատկությունները և ձևավորվում հաղորդակցման հմտություններ:

Ո՞րն է հիմնական տարբերությունը հաղորդակցական խաղերի և վարժությունների և առաջադրանքների միջև: Նախ, խաղի մեջ չկա վարքագծի սահմանված օրինաչափություն, և մասնակիցն ինքն է ընտրում խոսքի

փոխազդեցության հնարավոր տարբերակը և գնահատում դրա իրականացման արդյունքը: Խաղի բովանդակության և ձևի միակ սահմանափակողն ուսումնական նյութն է (դասի թեման, ուսման նպատակը և նախատեսված արդյունքները): Երկրորդ՝ խաղը, որպես կանոն, կրում է մրցակցային բնույթ: Աշակերտը, հարաբերությունների մեջ մտնելով խաղի գործընկերների հետ, գնահատում է իր ուժը ոչ միայն մյուս խաղացողների համեմատությամբ: Առաջին հերթին խաղը թույլ է տալիս նրան օբյեկտիվորեն գնահատել իր հնարավորությունները և համոզվել, որ լավ հաղորդակցությունը կարևոր հմտություն է: Երրորդ, խաղի մեջ ուսուցման գործընթացը դառնում է հաղորդակցման գործընթացի մոդել: Մա ամենևին չի նշանակում, որ խաղային իրավիճակը հավասար է իրական իրավիճակին: Չորրորդ՝ խաղի ընթացքում աշակերտները սովորում են միջանձնային և խմբային հաղորդակցություն, սովորում են ընտրել կոնֆլիկտային իրավիճակների (լեզվական և ոչ լեզվական) լուծման լավագույն միջոցները: Խաղում ձևավորվում է ոչ միայն հաղորդակցական որոշումներ կայացնելու և իրականացնելու ունակություն, այլև նրանց գործողությունները փոխկապակցելու այլ խաղացողների գործողությունների հետ, այսինքն՝ համագործակցելու:

Հատուկ հետազոտությունն ու աշխատանքային փորձը թույլ են տալիս տարբերակել հաղորդակցական խաղերի հետևյալ տեսակները: Ուսումնական գործընթացում իրենց դերով խաղերը կարող են լինել որոշիչ (թույլ տալով բացահայտել դպրոցականների հաղորդակցական հմտությունների ձևավորման մակարդակը), ուսուցում (որի ընթացքում ձևավորվում են այդ հմտությունները), վերահսկում (որի նպատակն է գնահատել հաղորդակցական հմտություններ տիրապետման աստիճանը): Խոսքի գործունեության բնույթով խաղերը կարող են լինել հաղորդակցական ակտիվ (ստեղծվում են հայտարարություններ) և հաղորդակցական պասիվ (հայտարարությունները ընկալվում են. կարդալ կամ լսել): Հայտարարությունները կարող են ստեղծվել անհատապես, զույգերով կամ թիմերով: Խաղում հաղորդակցվող տեղեկատվությունը կարող է փոխանցվել տարբեր ձևերով՝ գրաֆիկական, զծագրերի միջոցով, հնչյունային տեքստերի օգտագործմամբ և այլն: Կախված խաղային գործունեությանը աշակերտի պատրաստվածության

աստիճանից՝ կարելի է տարբերակել անպատրաստ (ինքնաբուխ), մասամբ կամ ամբողջությամբ պատրաստված (տանը կամ դպրոցում) խաղերը:

Խաղում կարող են ստեղծվել տեքստեր՝ մենախոսություններ, երկխոսություններ, պոլիլոգներ: Ըստ խաղային գործունեության գործընթացում խոսքի ժանրերի հետ հարաբերակցության՝ կազմվում են տեղեկատվական, գնահատական, ուսուցողական, էթիկե-ծիսական կամ խառը հայտարարություններ: Վերջնական հայտարարությունները նույնպես տարբերվում են ծավալով՝ կարճ կամ մանրամասն: Երբ աշակերտները խաղում են, նրանք մտնում են պաշտոնական կամ ոչ ֆորմալ հարաբերությունների մեջ՝ համաձայն ընդունված դերի և ուսումնական առաջադրանքի:

Հաղորդակցական խաղային գործունեության գործընթացում դպրոցականների կողմից ստեղծված հայտարարությունների աղբյուրները կարող են լինել ոչ միայն գրավոր տեքստերը: Խաղը կարող է հիմնված լինել աուդիո, վիդեո տեքստերի վրա (նոր արժանի գովազդ):

Դասի ընթացքում խաղի կազմակերպումը շատ ժամանակ է պահանջում: Այդ իսկ պատճառով ուսուցչից պահանջվում է հատկապես ուշադիր պատրաստել տեքստը՝ սցենարը՝ հաշվի առնելով երեխաների հոգեբանական առանձնահատկությունները (տարիքը, խառնվածքը, մանկական թիմի ձևավորման մակարդակը), դասի դիդակտիկ պահանջները (բարձր բարդություն, անձանոթ նյութի և նորի համադրություն, նախկինում չուսումնասիրված և այլն): Խաղը հիմնված է խոսքի իրավիճակի կարևոր բաղադրիչների նկարագրության վրա, որը ներառում է խոսքի հասցեատիրոջ և հասցեատիրոջ, խոսքի առաջադրանքի և հաղորդակցման վայրի նշում: Հաղորդակցական խաղը բաղկացած է մի քանի մասից՝ սկզբնական մասը հրահանգ է, միջինը՝ խաղի վարում, իսկ եզրափակիչ մասը՝ ամփոփում: Մկզբնական մասում կարելի է առանձնացնել մանրամասն նկարագրական հրահանգ, որը պարունակում է հիմնական տեղեկատվություն խաղի մասնակիցների համար.

1) երևակայական իրավիճակի նկարագրություն.

2) դերերի նշանակում և բաշխում.

3) խաղի կանոնների, խաղային գործողությունների կատարման հաջորդականության հաղորդումը.

4) պայմանների և գնահատման չափանիշների սահմանումը, հաղթողների որոշման հաջորդականությունը.

5) հաղորդագրություն ներկայացմանը պատրաստվելու ժամանակի մասին և տեքստ՝ ամփոփում, որում կրկնվում է խաղի գործողություններ կատարելու պարամետրը:

Հաղորդակցական խաղի գործընթացում, ինչպես ցույց է տալիս փորձը, անհրաժեշտ է հաշվի առնել լսելու առանձնահատկությունները որպես խոսքի գործունեության տեսակ, հստակ ձևակերպել վերաբերմունք առաջիկա առաջադրանքի իրականացման նկատմամբ, օգտագործել ուշադրության ակտուալիզատորներ (զգույշ եղեք, ուշադրություն դարձրեք լսեք և բացահայտեք / գրեք, ուշադրությունը հիմա ամենագլխավորն է և այլն):

Ո՞րն է դասարանում հաղորդակցական խաղը կազմակերպող ուսուցչի դերը: Ուսուցիչը, մի կողմից, հետևում է խաղի ընթացքին, օգնում է դժվարությունների դեպքում. Մյուս կողմից, հանդես գալով որպես առաջնորդ, վերահսկում է կանոնների պահպանումը, խոսքը տալիս է մասնակիցներին, օգնում է պահպանել ազատ հաղորդակցության մթնոլորտը, հիշեցնում է, որ աննրբանկատ վարքագիծը (առաջին հերթին բանավոր) կարող է ոչնչացնել խաղը, կանխել հաղորդակցման իրագործումը պլանավորել, փչացնել խաղի մասնակիցների տպավորությունը: Իհարկե, ուսուցչի բոլոր խոսքային գործողությունները պետք է լինեն մտածված, չափազանց նրբանկատ, բարեհոգի, ինչն առաջին հերթին պայմանավորված է ընդհանրապես խաղային գործունեության առանձնահատուկ բնույթով և մասնավորապես՝ հաղորդակցական խաղի: Փորձը ցույց է տալիս, որ սկզբում աշակերտներին օգնություն է պետք խաղացողների հայտարարությունները գնահատելու հարցում: Ամենակարևորն այն է, որ ընտրված դերը չպետք է պատահական լինի՝ ամեն ինչ համահունչ է դասի նպատակին:

Այսպիսով, հաղորդակցական խաղերը խոսքի զարգացման դասերին օգնում են ստեղծել հարմարավետ խոսքի հաղորդակցման մթնոլորտ, խթանել աշակերտի ակտիվ խոսքային-մտածող գործունեությունը: Եվ եզրափակենք Ս.Ա. Շմակովի «Խաղը ինքնաբացահայտման, ենթագիտակցության, մտքի և ստեղծագործության վրա հիմնված ինքնազարգացման ազատություն է» խոսքով:

Եզրակացություն

Այս աշխատանքում մենք ուսումնասիրեցինք դպրոցականների խոսքի հաղորդակցման ձևավորումը մայրենիի դասաժամերին խոսքի զարգացման միջոցով: Առաջին հերթին անհրաժեշտ էր սկսել նշված թեմայի վերաբերյալ գրականության ուսումնասիրությունից: Այնուհետև բացահայտվեցին այնպիսի հասկացություններ, ինչպիսիք են «խոսքը», «խոսքի որակը», նկարագրվեցին դպրոցականների խոսքի զարգացման առանձնահատկությունները:

Դասարանում ուսուցիչը խնդիր է դնում աշակերտների առջև սովորել ամբողջական և մանրամասն պատասխաններ տալ հարցին, պատմել որոշակի պլանի համաձայն, չկրկնվել, ճիշտ խոսել, ամբողջական նախադասություններով, համահունչ կերպով վերապատմել մեծ քանակությամբ նյութը:

Երեխաների կողմից մայրենի լեզվի իմացության բարձր արդյունքների հասնելու համար անհրաժեշտ է իմանալ, թե ինչպես հասնել դրան: Այդ նպատակի համար մշակվել են հետևյալ մեթոդները.

- խնդրահարույց խոսքի իրավիճակների ստեղծում
- ուսումնական տեքստի բովանդակության վերլուծություն և ասույթի պլանավորում
- ուսումնասիրված հասկացությունների նշանների հաղորդակցում:

Այսպիսով, հետազոտական ծրագրի մշակման ընթացքում առաջ քաշված վարկածը (խոսքի հմտությունների ձևավորմանը տանող խոսքի վարժությունների համակարգը հանգեցնում է խոսքի զարգացման ավելի արդյունավետ գործընթացի և արդյունքի) լիովին հաստատվում է:

Գրականության ցանկ

1. Աբրահամյան Ս. Գ., Աշակերտի խոսքի զարգացումը, Ե., Լույս, 1973,
2. Ամիրջանյան Յու. Ա. , Ա. Ս. Սահակյան, Մանկավարժություն, Երևան , 2005,
3. Առարկայական չափորոշիչներ և ծրագրեր
4. Выготский, Л. С. Мышление и речь [Текст] / Л.С. Выготский / Собр. соч.: В 6т. – М. : Просвещение, 1984.
5. Кодухов В. И. Общее языкознание. М.: Русский язык, - 1994.
6. Комлев Н. Г. Слово в речи: аспекты языка. - М.: Дело, 2000.
7. Леонтьев А. А. Психология общения.-2-е изд., испр. и доп. М.: Смысл, 1997.-365 с.
8. Подласый, И. П. Педагогика : 100 вопросов – 100 ответов [Текст] / И. П. Подласый. – М.: ВЛАДОС-пресс, 2014.
9. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии. - М.: Знание, 1999.
10. Синицин В.А. Коммуникативный подход к обучению родному языку – возможный путь к совершенствованию речевой культуры и развитию творческих способностей учащихся сельской школы. // Нач. шк. – 1998. - № 8
11. Эльконин, Д. Б. Детская психология [Текст] / Д. Б. Эльконин. – М.: Детство-Пресс, 2008.
12. Шевцова, Н. Г. Организация внеурочной деятельности в начальной школе. Сборник программ [Текст]: Методическое пособие. ФГОС НОО. – М.: Планета, 2015.
13. Шипицына, Л. М. Азбука общения: развитие личности ребенка, навыков общения со взрослыми и сверстниками [Текст] / Л. М. Шипицына. – СПб. : Речь, 2011.
14. https://hy.wikipedia.org/wiki/%D5%80%D5%A1%D5%B2%D5%B8%D6%80%D5%A4%D5%A1%D5%AF%D6%81%D5%A1%D5%B5%D5%AB%D5%B6_%D5%A3%D5%B8%D6%80%D5%AE%D5%A8%D5%B6%D5%A9%D5%A1%D6%81

Բովանդակություն

Ներածություն _____	2 էջ
1. Խոսքի հաղորդակցություն _____	4 էջ
2. 1Կրտսեր դպրոցականների հաղորդակցման հմտությունների զարգացման համար վարժությունների համակարգ _____	8 էջ
2.2 Հաղորդակցման խաղեր դասարանում _____	14 էջ
Եզրակացություն _____	18 էջ
Գրականության ցանկ _____	19 էջ